

शुभेच्छा

कवितेच्या एका मिशानरीक

- माधवी सारदेसाय

छि न पत्रावली म्हण रवीन्द्रनाथांच्या वेंचीक पत्रांचो एक संग्रह आसा. तातूंतल्या, श्रीशचन्द्र मजुमदार ह्या आपणाल्या इश्टाक बरयल्ल्या एका पत्रांत ते म्हणटात :

“कविता म्हजी प्रेमिका. केन्ना सावन? म्हाका सांगुकूय येवचेना. खूब भुरगे पिरायेर हांवें तिका माळ घाल्ली आनी तिणें म्हाका. ती म्हज्या जिवितांत आयली, आनी म्हजी सवस्तकायूच घेवन गेली. तिणें म्हाका खोस दिलिना, आनंद दिलोना अशें म्हणचें ना. दिला, आगळो-वेगळो आनंद दिला. पूण आपणाले कठोर वेंगेंत तितलोच म्हाका पिळुनूय काडला. कविता जाका वेंचून काडटा ताका संवसारांत घरदार घेवन बसून सुशेगाद बरें जिवीत सारूंक मेळना... पूण हांव जाणां, म्हजें खरेलें जिवीत हांवें कवितेच्याच हातांत सोंपयलां. हांव लेख बरयतां, भाटां-बेसांची उस्तवारी करतां, हेर कितलींशीं कामां करतां. पूण कविता बरोवंक लागतां तेन्ना हांव 'खरेल्या म्हज्यांत', म्हज्या चिरंतन 'स्व'त भितर सरतां, आनी म्हाका होलमता, म्हजी खरेली सुवात हीच. जिवितांत कळटां नकळटां म्हजे कडल्यान मिथ्याचार घडला आसत, कवितेंत मात हांवें केन्ना असल्याचो आधार घेवंक ना. म्हज्या जिविताच्या सगल्या खोल सत्यांचो एकलो एकसुरो आधार कविताच.” (हिन्दी वयल्यान अणकारून.)

मंगळूरच्या मेल्विन रोड्रीगसाक हीं उतरां आपणालींच कशीं दिसलीं जाल्यार अजाप न्हय. मेल्विन एक कवी. खरेलो कवी कविता फक्त बरयना, तो कविता जियेता. कविताच कवीच्या जिविताचें सत्य.

मनोहरराय म्हणटाले, “उतरांनी गुंथले खीण / तीच म्हजी जीण.”

भवानीप्रसाद मिश्रांचो एक कविता संग्रह आसा, *गीतफरोश* नांवाचो. ह्या संग्रहाक कवितेंतल्यानूच तांणी प्रस्तावना बरयल्या. हे प्रस्तावनेंत उतरां कडेन - कविते कडेन - आपलें नातें पयलीं कशें आशिल्लें, आज कशें आसा तें सांगतना ते बरयतात, “एका काळार उतरां म्हजें सगलें आयकतालीं, म्हज्या तालार नाचतालीं. हांव तांचे म्हाल बांदतालों, तांचीं कोटां रचतालों, केन्ना तांचेच बाण सोडटालों... पूण आयज हें बदल्लां. उतरां म्हजीं व्हड जाल्यांत. घडये म्हज्याकूय व्हड जाल्यांत. म्हजे सांगणेन तीं आतां चलनात. तीं म्हाका सांगतात, “आमचेर शोक गाजोवं नाका. तुजे मजें प्रमाण आमकां दाळून आमच्यो वण्टी उबारूं नाका. आमकां ओंप, शेतकार शेतांत बीं ओंपता, तसो...”

उपरांत कवी म्हणटा, “आयज हांव आनी म्हजीं उतरां वेगळीं उरूंक नात, एक जाल्यांत... आतां म्हाका कळ्ळां, उतरां फक्त वापरून भागना, तीं जियेवचीं पडटात...”

उतरां जियेवप, कविता जियेवप म्हळ्यार कितें?

मेल्विनाक विचारलें जाल्यार तो जाप दितलो -

कवितेंच्या दासाक रेवडल्लो

पासांचो पास हो / प्रकृतिचो पास

प्रकृतिचो पास कवितां झेल्यांतली ही एक म्हाका भोवच आवडिल्ली कविता. जिवितांतल्या दिव्यत्वाचो आपणाक आयिल्लो अणभव कवीन हांगा सुंदर उतरांनी मांडला. हो अणभव येता तेन्ना मनशाक जाती-काती-धर्माचे बी सगले वेगळेचार फटकिरे, मेल्विनाच्या उतरांनी, ‘म्हेळे’ दिसूंक लागतात, आनी तोय ह्या दिव्यत्वा कडेन - मनीसपणाच्या खरेल्या तत्वा कडेन - एकरूप जाता.

भारतीय साहित्या विशीं उलयतना रवीन्द्रबाब वाल्मीकि ते रवीन्द्रनाथ मेरेनचे आमचे परंपरेचो सदां

उल्लेख करताले. मेल्विनाचो 'प्रकृतिचो पास' हो 'संस्कृतिचो पास'य दाखयता. हिमालयांतल्या रोहतांग पासाचेर मेल्विनाक आयिल्लो अणभव आमगेल्या रुशींच्या वेदांची, उपनिषदांची याद जागयता, आनी मेल्विन 'कोंकणींतल्यान बरोवपी भारतीय कवी' ही आपणाली वळख आमकां दिता.

मेल्विनाक हांव तीस-एक वर्सां सावन वळखतां. खूब वर्सां फाटीं एक दीस तो गोंयां आयिल्लो तेन्ना ताणें भुरग्या वरी नितळ हांसत म्हाका म्हणिल्लें, "हांगा येतकच कितलें बरें दिसता जाणां? घरांत कोंकणी... बर्सांत कोंकणी... बाजारांत नुस्तें मोलायतनाय कोंकणीच उलोवप. बरें दिसता." मेल्विनाची ही कोंकणीची ओड म्हळ्यार मंगळूरकार आनी गोंयकार हांचे मजगतचो 'काळजाचो पास'.

पुंडलीकबाबान प्रकृतिचो पास पुस्तकाचे प्रस्तावनेंत म्हळां तशें, मेल्विन गोंयकारांच्या मनांत चाफ्राचे उगडास जागयता. चाफ्राचोच एक दायजी म्हूण ताचे कडेन आमी पळेतात.

चाफ्रा, मेल्विन हे गोंय आनी मंगळूर हांचे मजगतचे ओडीचे पास...

चडशे बरोवपी बरोवंक सुरवात करतात कविते सावन, आनी उपरांत पावतात 'दुसऱ्याच राज्यांत'. मेल्विनाच्या बरपाची सुरवात अशी जावंक ना. तो बरोवंक लागला एक अस्वस्थ नागरीक म्हूण, सोळा वर्सांचे भुरगे पिरायेर. समाजांत सगलें चलूंक जाय आशिल्लें तशें चलना... 'समाज' म्हळ्यार कोण? आमीच. देखून, तो आमी न्हय जाल्यार दुसऱ्या कोणें बदलप? - हे जागरूक नागरिकाचे जाणविकायेन मुंबयच्यान कन्नड लिपयेंत उजवाडा येवपी पयगारी ह्या कोंकणी नेमाळ्यांत तो बरोवंक लागलो. मित्र, झेलो, जिवीत, उदेव ह्याय नेमाळ्यांनी मेल्विन असोच पत्रकार कसो वावुरलो. आपणाक पत्रकार लेखुनूच जियेलो.

ह्या प्रवासांत मेल्विनाचो चाफ्रा कडेन लागींचो संबंद आयलो, आनी ताचे भितल्ल्या कवीक जाग आयली. १९८४ वर्सा बेंगळूर शारांत कोंकणी परिशदेचें अधिवेशन भरिल्लें तेन्ना तातूंतल्या कवी-संमेलनांत मेल्विनान पयलेच खेपे आपणाली कविता सादर केल्ली.

समाजीक जाणविकायेची धार आशिल्ली चाफ्राची कविता मेल्विनाच्या नीट काळजांत वचून बसली. "चाफ्राच्यो चडश्यो कविता म्हाका तोंडपाट आशिल्ल्यो," तो सांगता... एक खेपे खंय कसले तरी कार्यावळीक चाफ्रा आनी मेल्विन गोंयां आयिल्ले. तेन्ना कोणें तरी चाफ्रा कडेन तांणी तांची एक कविता सादर करची म्हूण मागलें. चाफ्रा कवितांचो कादेर्न बी असलें कांय वांगडा घेवन येवंक नाशिल्ले. तांणी ही अडचण सांगली तेन्ना मेल्विनान विचारलें, "खंयची कविता जाय आशिल्ली तुमकां...?" आनी चाफ्राक जाय आशिल्ली कविता ताणें रोखडीच कागदार बरोवन काडून तांच्या हातांत दिली.

"चाफ्रा कवितांचो कादेर्न बी... वांगडा घेवन येवंक नाशिल्ले" अशें हांगा बरयलां खरें, पूण मेल्विन सांगता, चाफ्रा हे तरेचे 'वेवस्थे'क पाळो दिवप्यां भितल्ले नाशिल्ले. तांकां कविता 'येताली' तेन्ना मेळत त्या कागदा कुडक्यार ते ती बरोवन काडटाले. जायते फावटीं हे कुडके शेणटालेय बी.

'जाग प्रकाशना'न चाफ्राच्या कवितांचें पुस्तक काडपाचें थारायलें तेन्नाय बी तांच्यो मिसप्लेस जाल्ल्यो कांय कविता मेल्विनान तांकां अश्यो 'मेळोवन दिल्ल्यो'. कवितां झेल्याक "सोंशाचे कान" नांव

चाफ्रानूच दिल्लें. तेंय बी, बरोवन काडचेच आशिल्ले एके कवितेच्या नांवा वयल्यान! एक दीस खंय चाफ्राक रवीन्द्रबाबांली चीट आयली. चिटींत बरयल्लें - पुस्तक तयार जायत आयलां. कवरूय छापून जालां. पुस्तकांत आनीक कांय कविता घालूंक मेळिल्ल्यो जाल्यार अदीक बरें जावपाचें. "सोंशाचे कान" धाडूंक विसरूं नाका.

चीट येतकच मेल्विन कामाक लागलो. उगडासांतल्यो आनी वेगळ्या वेगळ्या नेमाळ्यांचे पोरणे आंक चाळून तातूंतल्यो चाफ्राच्यो आनीक पंदरा एक कविता ताणें सोदून काडल्यो आनी त्यो रवीन्द्रबाबांक धाडून दिल्यो. हातूंत "सोंशाचे कान" मात नाशिल्ली. तो वेळ मेरेन ती कागदार देवंकूच पावंक नाशिल्ली! निमाणें, ही कविता नासतनाच सोंशाचे कान पुस्तक उजवाडा आयलें. मुखार ह्या पुस्तकाचें कन्नड लिपयेंत उजवाडा येवपाचें जालें तेन्ना म्हळ्यार "सोंशाचे कान" चाफ्रा कडल्यान बरोवन जाल्ली, आनी तिचो पुस्तकांत आसपाव करूंक मेळिल्लो.

मैसूरुाक दर वर्सा दसऱ्या वेळार कवी संमेलन घडोवन हाडटात. हातूंत कर्नाटकांतले, चडशे कन्नड भाशेंत बरोवपी, कवी वांटो घेतात. दर वर्सा संमेलनांत कर्नाटकांतलो एक तरी कोंकणी कवीय आसता. चाफ्राक एक खेपे ह्या संमेलनाक आपोवणें आयिल्लें. तातूंत तांणी "आबोल्ल्या तुजो रंग उजो गो..." ही कविता सादर केल्ली. संमेलनांत वांटो घेवन चाफ्रा मंगळूरांत परतल्ले तेन्ना मेल्विनाक मेळूंक गेल्ले. मेल्विना म्हऱ्यांत बशिल्ले आसतना तांणी कागदा चिटान्यांनी भरिल्लीं आपणालीं बोल्सां मेल्विनाच्या मेजार रितीं केलीं. तांतलीं नाका आशिल्लीं कागदां कुशीक काडलीं. तांचे गुड्डे केले आनी मेल्विनाक ते कोयरा पांटलेंत उडोवंक सांगले. चाफ्रा भायर सरून वतकच तीं कागदां पांटलेंत उडोवंक वतना गुड्डो जाल्ल्या एका कागदाचेर कविता बरयल्ली आशिल्ले वरी मेल्विनाक दिसलें. ताणें तें कागद नीट करून पळेलें जाल्यार "आबोल्ल्या तुजो रंग उजो गो..." ही संमेलनांत निकतीच सादर केल्ली कविता ताचेर आशिल्ली. चाफ्रान घडये चुकून ती भायर उडयल्ली. मेल्विनान तें कागद सांबाळून आपणा कडेन दवरलें. मुखार 'गांड-सोभाण' पंगड घडलो, आनी एरीकबाब ओझारियो चाली लावंक कविता वेंचूंक लागले तेन्ना मेल्विनान चार-पांच म्हयन्यां सावन आपणाल्या मेजा खणांत जतनायेन सांबाळून दवरिल्ली चाफ्राची ही कविता तांकां दिली.

हे भाशेन, विसरायेंत भरसूंक भायर सरिल्ल्यो चाफ्राच्यो कांय कविता मेल्विना कडल्यान वाटावल्यात - साल्वार जाल्यात.

चाफ्राचे कवितेच्या प्रभावांतल्यान मेल्विनाची कविता घडल्या. "म्हज्या पयल्या दोन पुस्तकांतल्या कवितांचेर - तांच्या विशयांचेर तसो तांचे घडणेचेरूय - वाचप्यांक हो प्रभाव खूब जाणवतलो," मेल्विन सांगता. र. वि. पंडीत आनी मनोहरराय सरदेसाय हांच्याय प्रभावांत मेल्विन आयला. "र. वि. पंडीतांचे कवितेची प्रकृती म्हाका भोव मानवल्या, आनी मनोहररायांचे कविते वांगडा मनीस म्हूण मनोहररायूय म्हज्या काळजांत सुवात जोडूंक पावल्यात," तो म्हणटा.

१९८६-८७ त मेल्विनाचे नदरे मुखार आपणाली वाट स्पश्ट जाल्ली तेन्ना मंगळूरांतल्या कोंकणी बरप्यां मदीं कवितेचे वाटेक वचपी भोव थोडे जाण आसले. तेन्ना मेरेन अशीं तशीं स-सातूच कवितांची पुस्तकां मंगळूरांत उजवाडा आयिल्लीं. मेल्विन सांगता, "हें कळ्ळें तेन्ना म्हाका खूब अजाप जालें. गोंयांत कविता म्हळ्यार

लोक पिसो... मंगळूरांत आमी अशे कशे...?" आनी मागीर कांय कवींक वांगडा घेवन मेल्विनान 'जागे कवी' म्हूण कवींचो एक पंगड घडयलो. हातूंत चाफ्राय आशिल्ले. ह्या कवींनी दर पंद्रशेक चुकड नासतना मेळचें, आपणाल्यो कविता सादर करच्यो, तांचेर भासाभास करची... अशें नेमान तीन-चार वर्सां, एकूय खेपे खंड पडड नासतना, घडत रावलें, आनी हातूंतल्यान कविते विशींची जाणविकाय वाडूंक लागली. मंगळूरांत नवे नवे कवीय तयार जावंक लागले.

मेल्विन सांगता, "ह्याच काळांत हांवें म्हजो 'मिशन स्टेटमेंट' तयार केलो - 'म्हाका कोंकणींतलो एक भोव उंचेलो कवी जावंक जाय,' म्हूण. एका कागदार हांवें हें बरयल्लें. तें कागद हांव म्हज्या बोल्सांतूच दवरतालें. कसलीय अस्वस्थ करपी घडणूक घडटाली, वा हांव म्हज्या 'मार्गा वयल्यान हालतां' अशें म्हाका जाणवतालें तेन्ना हांवें बोल्सांतल्यान तें कागद भायर काडचें आनी म्हजे म्हाकाच म्हज्या मिशनाचो उगडास करून दिवचो..."

१९८८ ते १९९२ ह्या काळांत मेल्विनाचो बापूय, ताची आवय आनी भयण - तिगांय मोगाचीं मनशां - ताका सोडून गेलीं. मेल्विनाक मंगळूर सोडून दुबय वचचें पडलें. वांगडा ताचो 'मिशन स्टेटमेंट'य आसलो. पूण ताका जोडून मेल्विनान बरयल्लें, "म्हज्या ह्या मिशनांत हांव म्हज्या कुटुमाक कसलोय त्रास जावंक दिवंचो ना."

दुबय पावले उपरांत मेल्विन आनी ताच्या इश्टांनी 'दायजी दुबय' हो कोंकणी बरोवप्यांचो पंगड घडयलो. दर पंद्रशेक सुटये दिसा (सुक्रारा) ह्या 'दायज्यां'तले कवी मेल्विनागेर मेळपाक लागले. मंगळूरांत 'जागे कवी' करताले तशें कविता सादर करप, तांचेर भासाभास करप हांगाय नेमान चलपाक लागलें. पूण वांगडाच कवींक हे कार्यावळीची शिमूय जाणवूंक लागली. कविता रचल्योच म्हूण जायना, कवीन कवितेचो अभ्यासूय करूंक जाय, तांकां दिसूंक लागलें, आनी हातूंतल्यान कोंकणी कवींचें एक 'स्टडी सर्कल' घडलें. दर म्हयन्याक कवीं खातीर एक कार्यसाळ जावंक लागली. कार्यसाळेंत कवितेच्या वेगळ्या वेगळ्या आंगांचेर - तिच्या रुपांचेर, तरांचेर, छंदांचेर, अलंकारांचेर बी खोलायेन भासाभास जावची. कोणूय कोंकणी कवी दुबय पावलो जाल्यार ताची उकती मुलाखत घेवपाची कार्यावळूय जावची.

मेल्विनाक आतां आपणालो 'मिशन स्टेटमेंट' उणो पडटा, तो आनिकूय रुंद जावपाची गरज आसा अशें दिसूंक लागलें. 'समाजा खातीर तूं कितें करता?' - ताचे भितल्लो पत्रकार ताका धोंगसूक लागलो... हांव एकलोच व्हड कवी जावन भागचें ना, कोंकणी साहित्य-संवसारांत कविते विशींचे जाणविकायेक अदीक उंचाय येवंक जाय. म्हजे वांगडा हेर कोंकणी कवीय वाडूंक जाय, फुलूंक जाय. तेन्नाच कोंकणी कविता व्हड जातली - ताका होलमूक लागलें.

आनी, ह्या विचारांतल्यान 'कविता ट्रस्टा'चो जल्म जालो. २००१ सावन दुबयच्यान ह्या ट्रस्टाचो वावर सुरू जालो. मेल्विन भारतांत परतले उपरांत २००६त हो ट्रस्ट रजिस्टर जालो. २००७ वर्सा सावन जानेवारी म्हयन्याच्या दुसऱ्या आयतारा 'कविता ट्रस्ट' मंगळूर लागसारच्या खंयच्या तरी एका गांवांत 'कविता फेस्त' घडोवन हाडटा.

"Poetry is the gaiety (joy) of language," वॉलस स्टीव्हन्स हो कवी म्हणटा. कविता म्हळ्यार भाशेचो आनंद, तिचो सुवाळो...

कविता फेस्त होच आनंद सुवाळो मनयता. मंगळूर भायल्यान

शंबर-देडशें कवी, कविता-मोगी ह्या सुवाळ्यांत वांटो घेवंक येतात. तांची सगळ्यांची जेवणा-खाणाची, मंगळूरांत रावपाची आनी 'फेस्ता'च्या थळार तांकां व्हरपा-हाडपाची वेवस्ता 'ट्रस्ट' करता.

सकाळचीं आठ ते सांजेचीं आठ मेरेन हें 'फेस्त' चलता. तातूंत नांवाजते तशे ह्या मळार निकतेंच पावल दवरिल्ले कवी आपणाल्यो कविता सादर करतात. उदेल्या कोंकणी कवीं खातीर एक कविता वाचन सर्त जाता. गोंय आनी मंगळूरचीं तरणाटीं हे सर्तींत वांटो घेतात. सप्टेंबर म्हयन्या सावनूच हे सर्तीची तयारी जाता. गोंयांत आनी मंगळूरांत सुरवेच्यो फेरयो जावन तांतल्या वेंचीक वीस-पंचवीस कवींक 'फेस्ता'ंत वांटो घेवंक आपयतात. सर्तीची निमाणी पेरी 'फेस्ता'ंत जाता. कोंकणी कविते कडेन जोडिल्ल्या विशयांचेर तातूंत एक चर्चा-सत्रय जाता. नामनेच्या कवींचें भोवभाशीक कवी-संमेलन, आनी अश्याच एका कवीचें वा जाणकाराचें कवितेचेर व्याख्यान हें ह्या 'फेस्ता'चें मुखेल आंग. ते भायर, दर वर्सा 'कविता ट्रस्ट' धा हजार रुपयांची तस्नीप दिवन एका कोंकणी कवीचो ह्या 'फेस्ता'ंत भोवमान करता. आयज मेरेन शिवानंद शणै (कोची), काशिनाथ शांबा लोलयेंकार (गोंय), काव्यदास (मंगळूर), आनी अरुणा राव (मुंबय) हांकां ही तस्नीप मेळ्ळ्या. फाटल्या दोन वर्सां सावन ह्या कविता-सुवाळ्याची अखेर लोकवेदान जावंक लागल्या. पेल्या वर्सा गोंयच्या जागरान तर पोरूं वर्सा आसामांतल्या बिहू नाचान फेस्ताक जमिल्ल्या कवींक आनी कविता मोय्यांक भारतीय मातयेच्या आगळ्या-वेगळ्या गंधांनी न्हाणोवन घरा धाडल्यात.

मेल्विनान कवितेच्या मळार पावल दवरिल्लें तेन्ना मंगळूरांत ताच्या हाताक कवितेचीं स-सातूच पुस्तकां लागिल्लीं. १९८७ उपरांत आतां मेरेन कवितेचीं दोनशीं एक पुस्तकां थंय उजवाडा आयल्यांत.(खासा मेल्विनाच्याच कवितांचें पयलें पुस्तक 'मोगा पेळो' १९८८ वर्सा उजवाडा आयिल्लें. आयज ताच्याच नांवार पांच कवितां-झेले आनी पांच संपादीत केल्लीं कवितांचीं संकलनां आसात.) दर वर्सा कवितांची धा ते पंदरां नवीं पुस्तकां मंगळूरांत भायर सरतात. 'कविता ट्रस्ट'च दोन-तीन उजवाडा हाडटा. ह्या सगळ्याचें श्रेय निश्चीतपणान 'जाग्या कवी'क आनी 'कविता ट्रस्टा'क वता.

मेल्विन कविता बरयता, कविता जियेता, कवितेचे पसवणे खातीर तळमळीन वावुरता. कविता मेल्विनाचो कमिटमेंट, ताचें मिशन. जिवीत सुंदर, अर्थपूर्ण आनी आनंदभरीत करपाची ताका मेळिल्ली ही वाट. म्हत्वाचें म्हळ्यार, हे वाटेर तो एकलोच चलूंक सोदिना. खरेल्या मिशनरी वरी आपणाक मेळिल्ली आनंदाची वाट हेरांकूय दाखोवपा खातीर तो कश्टता.

मेल्विनाक निकतीच पन्नास भर जाल्यांत. कवितेच्या ह्या मिशनरीक काळजा सावन शुभेच्छा. ताचे कडल्यान कोंकणी सरस्पतीची खूब सेवा घडची ही इत्सा.

मनोहरराय म्हणटात :

कवीत म्हळ्यार दिश्ट एक / दिश्टींतल्यान सृश्ट जाता

कवीत म्हळ्यार सपन एक / सपनांतल्यान सर्ग येता.

मेल्विनाचे दिश्टींतली सृश्ट, ताच्या सपनांतलो सर्ग घसघशीत नांवारुपाक येवन तांणी कोंकणी कवितेक आगळे-वेगळे उंचायेर पावोवची हीय इत्सा.